

OBSAH

I. VSTUPNÍ VÝKLADY

PODSTATA LIDSKÉ ŘEČI 3

1. Stupně vnitřního vztahu k rodné řeči, 3 — 2. Genetické pojetí řeči, 4 — 3. Řeč a myšlení, 5 — 4. Význam řeči pro člověka, 6

ČESKÝ JAZYK A ČESKÝ NÁROD 7

5. Pojem národa, 7 — 6. Jazyk v dějinách národa, 9 — 7. Výraz *jazyk* značil 'národ', 11 — 8. Srovnání s jinými jazyky, 13

GRAMATIKA A LINGVISTIKA 16

9. Původci byli Řekové, 16 — 10. Převzetí od Římanů, 16 — 11. Nejstarší české gramatiky, 17 — 12. Rozdělení gramatiky, 18 — 13. Druhy gramatiky, 19 — 14. Srovnávací a historická lingvistika, 19 — 15. Pravidelné střídnice, 21 — 16. Bezvýjimečnost hláskových zákonů, 22 — 17. Analogie, 23 — 18. Filologie, 24 — 19. Moderní lingvistika, 24

ETYMOLOGIE A SÉMANTIKA 26

20. Původ etymologisování, 26 — 21. Diletantské pokusy, 27 — 22. Podmínky pravých etymologií, 28 — 23. Změny slov při přejímání, 29 — 24. Význam slov a jeho změny, 30 — 25. Metafora a metonymie, 31 — 26. Lidová etymologie, 31 — 27. Tendence ve změnách významu, 32 — 28. Slova jako svědkové vývoje myšlení a kultury, 33

ČEŠTINA MLUVENÁ A ČEŠTINA SPISOVNÁ 34

29. Výraznost slova mluveného, 34 — 30. Různost nářečí, 35. — 31. Obecná čeština, 36 — 32. Slangy, 37 — 33. Argot, 39 — 34. Stavovské mluvy, 40 — 35. Obecné fonetické předpoklady, 40 — 36. Slohové rozdíly spisovného jazyka, 41 — 37. Kriteria jazykové správnosti, 43 — 38. Jazyk a literatura, 44

II. NAUKA O SLOVĚ

DRUHY SLOV 46

39. Třídění podle významu, 46 — 40. Podle formy, 47 — 41. Z hlediska syntaktického, 49

Adjektiva 52

42. Typické znaky, 52 — 43. Jmenné tvary v přísudku, 53 — 44. Neutra na o, 55 — 45. Tvarová harmonie, 56 — 46. Rozlišování významu, 57 — 47. Stupňování, 57 — 48. Přivlastňovací adjektiva, 58 — 49. Nominativ a instrumentál v přísudku, 59 — 50. Zpodstatnělé adjektivum, 59

Zájmena 59

51. Osobní a zvratná, 59 — 52. Zájmeno 3. osoby, 61 — 53. Jeho skloňování, 62 — 54. Přivlastňovací, 64 — 55. Ukazovací, 65 — 56. Tázací a vztahné, 66

Číslovky 66

57. Základní, 66 — 58. Druhé, 67

SLOVESO 68

59. Sloveso a jméno, 68 — 60. Třídění sloves, 69 — 61. Přechodná a nepřechodná, 70

Slovesné osoby 71

62. Pojem gramatické osoby, 71 — 63. Neosobná slovesa, 72 — 64. Je-li podmět všeobecný, 73 — 65. Posunutí osoby v řeči polopřímé, 74 — 66. Posunutí expresivní, 75 — 67. Vykání — 68. Onikání, 76 — 69. Jevy příbuzné, 76

70. Číslo v systému slovesa 77

Slovesné časy 77

71. Pojetí prostoru a času, 77 — 72. Časové vztahy na jménech, 78

Présens 79

73. Aktuální, 79 — 74. Potenciální, 80 — 75. Konstatující, 80 — 76. Historický, 80 — 77. Resultativní, 80 — 78. Registrující, 81 — 79. Présentní perfektum, 81 — 80. Présens futurový, 82 — 81. Présens

neaktuální, 82 — 82. Présens mimočasový, 82 — 83. Présens gnó-
mický, 84

Préteritum 84

84. Aorist a imperfektum, 84 — 85. Perfektum, 85 — 86. Plusquam-
perfektum, 85

Futurum 86

87. Prosté, 86 — 88. Analytické, 86 — 89. Tvořené předponou *po-*,
87 — 90. Modální zabarvení, 88

Relativní stupně časové 89

91. Lexikální prostředky, 89 — 92. Přechodníky, 89 — 93. Předmi-
nulý čas, 89 — 94. Futurum exactum, 90 — 95. Přechodník budoucí,
91

Slovesné způsoby 91

96. Modálnost a její výrazové prostředky, 91 — 97. Příslovce, 91 —
98. Krátké věty, 92 — 99. Modální slovesa, 92 — 100. Partikule, 93 —
101. Slovosled, 94 — 102. Intonace, 94

Indikativ 94

103. Konstatuje reálné děje, 94 — 104. Rozkazy, 95 — 105. Možnost,
96 — 106. Ireálnost, 96

Imperativ 97

107. Spojování imperativů, 97 — 108. Přání a prosby, 98 — 109. Vý-
zvy, 98 — 110. Citoslovné imperativy, 99 — 111. Obecná platnost, 99
— 112. Připouštěcí, 100 — 113. Syntaktická asimilace, 100

Kondicionál 100

114. Přání 100 — 115. Vlídne rozkazy, 101 — 116. Potenciálnost, 101
— 117. Ireálnost, 103 — 118. Reálné děje, 103

Slovesné rody 104

119. Agens a patiens. Aktivum a pasivum, 104

Rod činný 104

120. Aktiva tantum, 104 — 121. Přechodná přímá a nepřímá, 106

Slovesa zvrtná	107
122. Reflexiva přímá a nepřímá, 107 — 123. Vzájemnost, 109 — 124. Dynamičnost, 110 — 125. Reflexiva tantum, 112 — 126. Reflexiva neurčeného agens, 113 — 127. Forma zvrtných sloves, 115	
Rod trpný	116
128. Pasivum zvrtné, 116 — 129. Opsané pasivum osobní, 118 — 130. Forma neosobní, 119 — 131. Povaha trpného přičestí, 120 — 132. Stylistická stránka, 121	
Slovesné vidy	122
133. Pojetí vidu, 122 — 134. Slovo tvorné prostředky vidu, 123 — 135. Vid a čas, 124 — 136. Vid v různých jazycích, 124	
Dokonavost	125
137. Slovesa prostá, 125 — 138. Derivace příponou <i>-ne-</i> , 125 — 139. Předpony mění význam sloves, 126 — 140. Mění se rekce, 127 — 141. Předpony perfektivují, 127 — 142. Prefix <i>po-</i> , 128 — 143. Prefix <i>u-</i> , 129 — 144. Prefix <i>z-</i> , 130 — 145. Souznačné perfektivní složeniny, 132 — 146. Prefigování a sufixace, 132 — 147. Dva různé prefixy, 133 — 148. Distributiva, 133	
Nedokonavost	134
149. Imperfektivace příponou <i>-a-</i> , 134 — 150. Příponou <i>-va-</i> , 136 — 151. Příponou <i>-e-</i> , 136 — 152. Nedokonavá na <i>-ova-/-uje-</i> , 137 — 153. Iterativa, 138 — 154. Frekventativa, 139 — 155. Vid určený, 140	
Poznámky k vidům	141
156. Vidový protějšek schází, 141 — 157. Jiný význam — jiný vid, 141, — 158. Slovesa vidově obojaká, 142 — 159. Vidy a objektivní skutečnost, 144	
Tvoření sloves a časování	146
160. Roztřídění podle kmene přítomného a minulého, 146	
161. Třída VI, 148 — 162. Denominativa, 149 — 163. Deverbativa, 149 — 164. Slovesa přejatá, 150 — 165. Ke konjugaci, 150	
166. Třída V. Vzor <i>dělat</i> . Denominativa, 151 — 167. Deverbativa, 152 — 168. Verbalisované interjekce, 152 — 169. Vzor <i>mazat</i> , 153	

- 170. Koncovky 1. os. sg. a 3. os. pl., 153 — 171. Varianta *sypal*, *sype*, 154 — 172. Vzor *brát*, 155 — 173. Vzor *lát*, 155
 174. Třída IV. Denominativa, 156 — 175. Deverbativa, 156 — 176. Ke konjugaci, 157
 177. Třída III. Slovesa primární, 159 — 178. Ke konjugaci, 159 — 179. Denominativa, 160 — 180. Ke konjugaci, 160 — 181. Deverbativa, 161 — 182. Ke konjugaci, 162
 183. Třída II, 163 — 184. Skupiny vzorů *minout* a *tisknout*, 164 — 185. Příčestí typu *tiskl*, 165 — 186. Příčestí typu *tištěn*, 166 — 187. Přechodník minulý, 167
 188. Třída I. Vzor *nésti*, 168 — 189. Vzor *péci*, 169 — 190. Vzor *tříti*, 169 — 191. Vzor *títi*, 170 — 192. Vzor *krýti*, 172
 193. Rozšíření koncovky *-m* v 1. os. sg., 173

SUBSTANTIVUM 175

194. Charakteristika slovního druhu, 175 — 195. Třídění substantiv, 176

Jmenné rody 177

196. Trojitost, 177 — 197. Rozdíly v pohlaví. Různojmennost, 178 — 198. Jména vespolná, 178 — 199. Obourodost, 179 — 200. Připojení určujícího výrazu, 179 — 201. Přechylování, 180

Rodové diferencování maskulin 182

202. Přestavění deklinací podle rodů, 182 — 203. Princip personalnosti. Vývoj akusativu singuláru, 183 — 204. Akusativ plurálu, 183 — 205. Nominativ plurálu, 184 — 206. Jmenné tvary adjektiv, 185
 207. Zájmeno *kdo*, 185 — 208. Princip životnosti. Akusativ singuláru, 186 — 209. Genitiv singuláru, 186 — 210. Dativ a lokál singuláru, 187 — 211. Nominativ plurálu, 187 — 212. Číslovky *dva*, *tři*, *čtyři*, 188

Rod u jmen věcí 188

213. Neutrum, 188 — 214. Mužský a ženský rod, 189 — 215. Kolísání rodu 189

Poznámky ke gramatickým rodům 192

216. Rod a pohlaví, 192 — 217. Expresivní změny rodu. Femininum o mužích, 192 — 218. Maskulinum o ženách, 194 — 219. Neutrum o lidech, 194 — 220. Redukce rodů, 195

221. Pojem gramatického čísla, 195 — **222.** *Singularia tantum*, 195 — **223.** Jména hromadná, 198 — **224.** Generelní singulár, 198 — **225.** Distributivní singulár, 198 — **226.** Vývoj duálu, 198 — **227.** České zbytku duálu, 199 — **228.** Duálová kongruence, 200 — **229.** Pomnožná jména, 201 — **230.** Plurál intensity, 201 — **231.** Plurál extensivní, 201 — **232.** Plurál sociativní, 202 — **233.** Kolísání mezi plurálem a singulárem, 202

234. Vývoj pojetí pádu, 202 — **235.** Synkretismus pádů, 203 — **236.** Tvary jmen nesou na sobě znaky větných vztahů, 204
237. Nominativ v přísudku, 204 — **238.** Na přechodu k adverbiím, 205 — **239.** Nominativ jmenovací, 206
240. Pojem **genitivu**, 206 — **241.** Genitiv partitivní, 207 — **242.** Genitiv záporový, 207 — **243.** Údaje času, 208 — **244.** Adnominální partitiv, 208 — **245.** Genitiv odlučovací, 209 — **246.** Genitiv jako pád příslušenství, 209 — **247.** Genitiv stupňovací, 210 — **248.** Genitiv zvolací, 211
249. Roztřídění funkcí **dativu**, 211 — **250.** Dativ jediným předmětem, 211 — **251.** Dativ vedle akusativu, 212 — **252.** Dativ sdílnosti, 213 — **253.** Dativ zájmový, 214
254. Název **akusativu**, 214 — **255.** Transitivnost, 214 — **256.** Akusativní rekece přibývá, 215 — **257.** Akusativ subjektivních stavů, 215 — **258.** Vnitřní objekt, 215 — **259.** Akusativ okolností provázejících přísudkový děj, 216 — **260.** Akusativ příslovečného určení, 217 — **261.** Povaha **vokativu**, 217 — **262.** Vokativ u jmen osob, 217 — **263.** U jmen zvířat, 218 — **264.** Apostrofy, 218 — **265.** Interjekční povaha, 218
266. Lokál pojmů prostorových a časových, 219
267. Pojetí **instrumentálu**, 220 — **268.** Sociativ, 221 — **269.** Průvodní okolnosti, 221 — **270.** Instrumentál srovnávací, 222 — **271.** Nástrojník, 222 — **272.** Instrumentál příčiny a důvodu, 223 — **273.** Figura etymologika, 223 — **274.** Přísudkový instrumentál, 224 — **275.** Adnominální instrumentál, 226

276. Deklinační vzory, 226
 Deklinace **maskulin**. **277.** Kolísání mezi vzory *hrad* a *stroj*, 227 — **278.** Jména na *-en*, 228 — **279.** Sklonění slova *lokět*, 229 — **280.** Substantivum *host*, 230 — **281.** Rod životný a neživotný, 230 — **282.**

Vokativ mužských jmen na *-ce*, 232 — **283**. Nominativ plurálu na *-é*, 232 — **284**. Genitiv plurálu bez koncovky, 233 — **285**. Lokál plurálu na *-ách*, 232 — **286**. Jména přejatá, 233
Deklinace **feminin**. **287**. Kolísání mezi vzory *žena* — *nůše*, 234 — **288**. Mezi *píseň* a *kost*, 235 — **289**. Genitiv plurálu bez koncovky, 237 — **290**. Strídání kvantity, 237
Deklinace **neuter**. **291**. Kolísání mezi vzory *město* — *moře*, 239 — **292**. Lokál plurálu na *-ách*, 240 — **293**. Kvantita slova *léto*, 240 — **294**. Přejatá neutra, 240

III. ZÁVĚR

PRINCIPY ČESKÉHO PRAVOPISU . . . 241

295. Písmo, 241 — **296**. Princip fonetický, 242 — **297**. Princip etymologicko-morfologický, 247 — **298**. Princip tradiční, 250 — **299**. Princip sémantický. Homonyma s *i/y*, 252 — **300**. Předpony *s/z-* rozlišují význam slov, 253